

Az igazságosztó Rózsasándor, avagy „a reményhal meg utoljára...” Bene Zoltán: *Az érdeemes, nemes Rózsasándor kalandjai*, Liget Műhely, 2016.

A recenzióink címében olvasható szóvicc („a reményhal meg utoljára”) Bene Zoltán 2016-os Rózsa Sándor-könyvének egyik kulcsjelenetében szerepel. Egy lakoma alkalmával hangzik el, amikor változatos hal-fogásokat tálalnak főhősünk asztalára. E frappáns nyelvi játék is jelzi, hogy a szegedi író a helyi betyár-fejedelem, Rózsa Sándor alakja köré épülő legendák, betyármitológia elemeiből humoros-szatirikus hangvételű, pikareszk történetfűzért hozott létre.

Krúdy Gyula 1923-as Rózsa Sándor-regényéből tudjuk, hogy 1849-ben, amikor a betyárvezér – szabadcsapata élén – belovagolt Szegedre, az ott tartózkodó képviselők egy csoportja szegedi Don Quijoténak nevezte a legendás hőst. E ponton érdeemes fokozottan figyelni az intertextuális összefüggésekre, hiszen a Don Quijote-motívum Bene Zoltán betyárkönyvének is fontos történetformáló tényezője. Már *Az érdeemes, nemes Rózsasándor kalandjai* címadás is egyértelműen Cervantes *Az elmés nemes Don Quijote de la Mancha* című művére utal. De az sem véletlen, hogy Rózsasándor kísérőtársa a Panzasándor névre hallgat. Mi több: a búsképű lovag alakja közvetlenül is feltűnik Bene művében. Panzasándor például többször is róla álmodik. Egy titokzatos gróf, Tegnap Rézsmán alakjában véli felfedezni Don Quijotét, aki sajátos képzőiskolájában hasissal bódított merénylőkkel akarja megöletni Bécsben a császárt.

A kötet szerves része Török Eszter művészi rajzainak világa is, amely párhuzamosan halad a szöveggel, és ennek megfelelően néhol megidézi Cruz Delgado Cervantes művéből készült rajzfilmjének motívumait is.

A történetfűzér sok-sok satirikus epizódja közül különösen jól sikerült a korabeli – még a polgárháború előtti – „Amerika” ellentmondásos világának bemutatása. Az Egyesült Államokban, ahová – a magyar szabadság ügyének képviseletében – maga Kossuth is ellátogatott, egyfelől a „fémbeöntött csapokból, a falból folyik a víz”, másfelől „szénfekete emberek” kereskednek.

A mű álmjeleneteiből nemcsak a XIX., hanem a XV. századi Szeged fontos közösségi tereit is megismerheti az olvasó. Panzasándor álmában megpillantja a középkor végi Szent Dömötör székegyházat, s a benne esküt tevő Hunyadi Jánost. Az epizódot

Bene Zoltán – vendégszövegként – saját korábbi, *Ferde tornyok* című novellájából kölcsönözte. Feltűnik az 1879-es árvíz által sújtott Szeged látképe is, majd, a börtönben raboskodó betyár futurisztikus álma nyomán, Theresienstadt XX. századi zsidó gettója tárul elénk.

A betyárepizódok bővelkednek a mesés elemekben. A Szeged környéki alföldi rónaságon megjelennek a veszedelmes délibábok és a lápi szipirtó is, akikkel hősünknek életre-halálra meg kell küzdenie.

A 6. fejezetben a szerző – különös módon – újrakezdi elbeszélését. Ez is mutatja, hogy a kötetben szereplő tizenegy epizód nem alkot egységes szerkezetet; az egyes fejezetek tetszőleges sorrendben olvashatók. Mindez megfelel a kóborlókról írt pikareszk regények egyik legfőbb műfaji jellemzőjének; annak, hogy e szövegek elbeszélsmódja hagyományosan alinearás és töredezett. A szerzőnek eredetileg nem is volt célja, hogy történeteiből nagyobb kompozíciót hozzon létre, hiszen első betyárelbeszélését még a Szitakötő folyóirat felkérésére írta.

A párbeszédek népnyelvi stilizálása csak jelzésszerű. A műben a Szegedre egykor jellemző ö-ző nyelvjárás viszonylag ritkán tűnik fel: egyes szereplők és fogadók neve (Tombáczgyerök, Fehérkörösz, Vadembör fogadók) utal e dialektus jelenlétére.

A hatodik fejezettől a „Rózsasándor mivolt” mélyebb rétege is megmutatkozik. Ebben áll a történet újra elmondásának egyedisége is. A kötetnek nem a történeti, „hús-vér” Rózsa Sándor a főhőse, hanem a népi emlékezetben élő és „átmitologizált” hős (amire nevének sajátos helyesírása is utal). Rózsasándor újraértékelt donquijotizmusa nem egyszerűen szubjektív örület, belső káprázat, amely folyamatosan szemben áll a kijózanító valósággal. A hős a történet végére „a kizökkent igazság helyretolójának” szerepében lép fel, s így reális ellenpontjává válik az igazságtalanságra, hatalmi önkényre épülő Bach-korszakbeli világ szólomának. Ezt az összefüggést kiemelve ajánlom az olvasó figyelmébe Bene Zoltán betyárkönyvét, illetve a mű 6. fejezetének bevezető sorait: Rózsasándorról „sokan állítják, hogy [...] más kincsére, jószágára áhítózó, a pórnéppel mit sem törődő garázdaként élte az életét. Szerencsére akadnak szép számmal, akik nem dőlnek be az ilyesféle alaptalan híreszteléseknek... Ezek a történetek elsősorban nekik szólnak.”

Diószegi Szabó Pál